

AZ OKTATÁSÜGYI MINISZTERIUM SZEMLELTETŐ FILMKIRENDELTSÉGE
filmdia sorozatából

89. szám.

FAZEKAS MIHÁLY /1766-1828/

Irodalomtörténeti sorozat:

Készült: 1954. évben.

Bevezetés: Fazekas Mihály irodalmunk népies-plebejus irányzatának egyik első jelentős képviselője. A Szentszövetségi reakció évtizedeiben az alföldi mezővárosok polgáriassuló rétegeiből származó írók közé tartozott. Azoknak az íróknak a sorából való, akik a feudális elnyomás alatt sanyalódó nép panaszait és követeléseit szolgáltatatták meg.

1. Debrecen a XVIII. század végén: Fazekas Mihály szülővárosa.

Fazekas Mihály szülővárosát, Debrecent, ábrázolja képünk. Fazekas Mihály 1766 január 6-án született. Apja jómódu "gyógykovács" és állatorvos volt. Debrecen a XVIII-XIX. század fordulóján kiemelkedő szerepet játszott a magyar mezővárosok között. Kiterjedt kereskedelme, viszonylag fejlett kulturális élete következtében a mezővárosok fejlődésében az élen járt. A XIX. század fordulóján Debrecenben egész kis kör alakult felvilágosult tudósokból. Fazekas Mihály korában Debrecenben tanított Hatvani István /1718-1786/ a híres orvos és természettudós, a "magyar Faust", akiről Jókai "A magyar Faust" című novellát írta s akiről Arany János "Hatvani" címmel elbeszélő költeményt írt. Itt élt ebben az időben Varjas János /1721-1786/ a Kazinczy által is nagyrabecsült professzor-poéta; Simai Miklós a híres könyvgyűjtő, Budai Ezsaiás /1766-1841/ a polihiszter és tankönyvíró, Csokonai professzora, Szilágyi Sámuel Voltaire fordítója /Henriade/, Hunyadi Ferenc a Debreceni grammatika egyik dolgozótársa, Weszprémi István /1723-1799/ az első magyar szerológus orvosprofesszor, Fazekas jövendőbeli apósa, Szentgyörgyi József /1765-1832/ orvostudós, a Mondolat első szövegezője, nem Kazinczy ellen, hanem a túlzó ujitók ellen szólt és nem utolsó sorban Csokonai, a város fia és büszkesége is ebben az időben élt.

2. A debreceni kollégium, ahol Fazekas Mihály tanulmányait végezte.

Ebben a híres kollégiumban végezte tanulmányait Fazekas Mihály. Különösen a természettudományok iránt érdeklődött s ennek az érdeklődésnek komoly elmélyülés lett a vége, amelyből viszont Fazekas természettudományi vonatkozású írásai fakadtak.

3. Debreceni diákok a XVIII. század végén, Csokonai József vízfestménye.

Ez a korszak vízfestmény Csokonai Mihály édesapjának, Józsefnek a műve. Ilyen viseletben jártak a debreceni főiskola diákjai s valószínű, hogy Fazekas Mihály is, aki már 16 éves korában elhagyta a kollégiumot és beállt katonának.

4. Magyar huszárok és francia gyalogosok a XVIII. század végéről /Ebner metszetei Seele festménye után/

Fazekas Mihály 1782-ben elhagyta a debreceni kollégiumot és szüleinek élénk tiltakozása ellenére felcsapott katonának. Min: közhuszár kezdte katonaeletét és 14 évig szolgált meg zakítás nélkül. Megjárta Galiciát, 1790-ben harcolt a törökök ellen, majd résztvett a franciák ellen folytatott háborúban. Feljegyzték róla, hogy Franciaországban egy kastély elfoglalása után, amíg katonatársai fosztogattak, addig ő a könyvtárban olvasott és onnan semmit sem vitt el, sőt szerényen megajándékozta a megrémült úladonost az olvasmánnyal eltöltött kedves időért. A 14 évig tartó katonai szolgálat "világlátott" emberré nevelte a debreceni ifjút, aki 1796-ban hazatért Debrecenbe. Képünkön egykorú festmények nyomán készült metszetek mutatják be a XVIII. század végén használatos magyar és francia katonai egyenruhát.

5. A "Füvészkönyv" első kiadásának címlapja /1807/.

Miután Fazekas Mihály 1796-ban visszatért Debrecenbe, házat, szőlőt, földet vásárolt és idejét megesztotta családjával, a közügyek, gazdasága és írászata között. Feleségül vette Wessprémi Istvánnak a híres debreceni orvosprofesszornak a leányát és így sógorságba került Diószegi Sámuellel a tudós reformárus lelkész-szel és Földi Jánossal a "Magyar nyelvkönyv" c. nyelvújítási munka, valamint az első magyar terminológiájú növénytan szerzőjével. Fazekas Diószegivel együtt írta a "Füvészkönyv"-et, amelynek teljes címe: "Magyar füvészkönyv, mely a két magyar hazában található növényeknek megismerésére vezet, a Linné alkotmánya szerint" /Debrecen, 1807/. A kétrészes mű Fazekas Mihály első nyomtatásban megjelent írása volt.

6. Fazekas Mihály levele a debreceni Consistoriumhoz,

amelyben szerzőtársának, illetőleg tanítómasterének, Diószegi Sámuelnek tudományos munkásságát és a magyar Füvészkönyv nyelv-művelő jelentőségét emeli ki és a megmaradt példányokat mind Füvészkönyvből, mind annak folytatásából az "Orvosi Füvészkönyvből" a Consistorium rendelkezésére bocsátja.

7. Csokonai Vitéz Mihály arcképe és aláírása.

Fazekast igaz barátság fűzte Csokonaihoz. Több verset írt hozzá, mégpedig: "Vitéz Csokonai Mihálynak, Mihály napra", "Csokonai Vitéz Mihály halálára", "Csokonai és Földi".

8. Fazekas Mihály Csokonaihoz írott versének kézírata.

Képünkön a "Vitéz Csokonai Mihálynak, Mihály napra" című vers első szakasza olvasható. A kézirat felső részében pedig a Gráciához verse utolsó sorai olvashatók.

9. Fazekas Mihály verseinek első kiadása.

Fazekas Mihály lírai versei nem jelentek meg külön kötetben a költő életében. Lovász Imre mezőturi orvosé az érdem, hogy Fazekas Mihály lírai versei már 1836-ban összegyűjtve megjelenhettek. Ezután még többen közölték Fazekas-verseket, amint azokat felfedezték

s e közlők közül megemlítjük: S. Szabó Józsefet, Inéncsi Pap Gábort. Képünkön Lovász Imre kiadványának címlapját láthatjuk.

10. Egy oldal a Lovász Imre-féle kiadványból:

Fazekas: "A kelletekorán jött csendes esőhöz" című vers. Fazekas Mihály kevés lírai verset írt /alig 80-at/. Verseinek értékét a bennük kifejezett haladó szemlélet és a parasztnép iránt érzett hűség jellemzi. Legnagyobb költői élménye a természet volt s Fazekas a munkával, az emberi élettel kapcsolatban figyelte meg és énekelte meg a természetet. Verseiben az igazi népeiséget szólaltatta meg. "Hortobágyi dala" az alföldi pásztorok között ismert népdallá lett. "A korán jött esőhöz" című verse is, amelynek első nyomtatásban megjelent szövegét olvashatjuk, a néppel való együttérzéséről tanuskodik.

11. I. Napoleon, akinek zsarnoksága ellen Fazekas Mihály verset írt. /Isabey festménye./

Illyés Gyula közli "Fazekas Mihály összes verse" című kötetének jegyzeteiben a következő adatot: "Még mindig kiadatlan Fazekas Mihálynak Napoleonról írott verse, melyet 1802. február 17-én küldött Debrecenből Rév-Komaromba Csokonainak, abból az alkalomból, hogy Napoleon, sikertelenül, rá akart venni egy agg, francia, Bourbon-parti költőt tetteinek megénekelésére:

Ama nemzetek vérében
Uszkált világsziványsága
Felpöffedt kevélységében
Nézd el! még azt kívánja,
Hogy harambaságának
Az a jutalma lenne,
Hogy egy Homerus lantjának
Ezüst hurja pengene.
De elesnek szándékjoktól
Ha ily polcra kapkodnak
A vérszopók, mert azoktól
A muzsák undorodnak.

Csak az emberi nemzetnek
Felséges barátjai
Lehetnek a tiszteletnek
Valóságos tárgyai.
Ok csak azokról zenghetnek
Hallhatatlan hangjokkal,
Kik az égre törekedtek
Emberi virtusokkal.
A föld Génuszának
Van tehát arra jussa,
Hogy lantozzon árnyékának
Egy hazánk Homérussa.

A Napoleonról írott verse bizonyág, hogy fejlett demokratikus érzülete milyen hajthatatlan humanizmussal párosult" - írja Illyés Gyula.

12. Fazekas Mihály írása az "Arkadia-pör" néven ismert irodalmi tollharcban kapcsolatban a Hazai Tudósításokban /1806 /.

A Csokonai sírjára Kazinczytól javasolt "Arkádiában éltem én is" felirat miatt kitört irodalmi tollharcban, amely "Arkadia-pör" néven ismeretes az irodalomtörténetben, Fazekas Mihály is hallatja szavát. Hosszu cikket írt a Hazai Tudósításokban "A megrágalmazott Városnak egy ifju P.M." aláírással szülővárosa mellett szállt síkra. Képünkön a cikk befejező részét és az aláírást láthatjuk.

13. A Ludas Matyi második, teljes szövegű kiadásának címlapja.

Fazekas Mihály főműve a Ludas Matyi című négy "levonásos" verses regény, amelyben először jelenik meg a jobbágy, mint irodalmi hős, mint igazságot tevő, magának elégtételt szerző ember. A Ludas Matyit először Kerekes Ferenc, bécsi egyetemi hallgató, később jeles matematikus adta ki anélkül, hogy szerzőjéről tudomása lett volna. Gyarló másolatbankerült a Ludas Matyi Kerekes kezébe, aki ennek ellenére megérezte benne az avatott költő hangját. Ez a kiadás készítette Fazekast arra, hogy költői elbeszélést, amelyet közben alaposan átdolgozott, napvilágra bocsássa. 1804-ben írta Fazekas a Ludas Matyást, 1814-ben dolgozta át, 1815-ben jelent meg a Kerekes-féle első kiadás, 1817-ben az átdolgozott második kiadás, most már a szerző akaratából, Bécsben, az író nevének csak kezdőbetűivel. A Ludas Matyi elterjedtségét, népszerűségét bizonyítja a sokféle és nagy példányszámú kiadás. 100 év alatt /1817-től 1917-ig/ 12 kiadása jelent meg. A bécsi, 1817-es, kiadásban négy illusztráció is volt. Következő négy képünk ezeket mutatja be:

14. "Háromszor veri ezt kenden Ludas Matyi vissza!".

15. "Ilyen lenne derék, ha hogy ölnyi kerülete volna".

16. "Fürdő-viz szaporán és füvek!".

17. "Mit bámul az uram? nem fogják azt ma el!"

18. Balogh István népszínművet írt a Ludas Matyiból. Az első előadás plakátja.

Fazekas művének népszerűségére jellemző, hogy már 1838-ban színdarabot írt Balogh István színész a Ludas Matyiból. A Ludas Matyi című énekes bohózat Pozsonyban került először színre, 1843 július 23-án. A mű szövegét Bayer József adta ki a Régi Magyar Könyvtár sorozat 9. számaként 1896-ban. Balogh István színművésznek zenéjét Szerdahelyi József szerezte. Képpőnkön a Pozsonyi előadás plakátját láthatjuk.

19. Móricz Zsigmond, aki 1911-ben szintén feldolgozta a Ludas Matyit "Vásári komédia" címmel.

Móricz Zsigmond a Ludas Matyi I.-II.-III. "levonásai" alapján színművet írt "Vásári komédia" címmel, amelyet a Nyugat 1911. évfolyamában közölt először.

20. A "Vásári komédia" első jelenetének egy részlete a Nyugat 1911. évf.-ban Móricz Zsigmond szerzői megjegyzéseivel.

Móricz Zsigmond ezt írta: "Ludas Matyi a magyar mesekincs legdrágább gyöngyei közül való. Annál érdekesebb s tán annál becsesebb, mert nem is a népköltés, hanem író termette. Fazekas Mihály nyugatról hozta az alakot, valószínűleg francia földről, de a Ludas Matyi karakterét ő szülte magyarrá abszolút tökéletes versében. Balogh István vitte színpadra ezt az alakot és sok szerencséjével állította be a színpadi perspektívába, de nem volt elég költő hozzá, hogy örökre megállapítsa a színpad Ludas Matyi-ját. Én évek

óta foglalkozom ugyanezzel a tervvel s meg vagyok győződve róla, hogy Ludas Matyi méltó a legnagyobb ambícióra írónak, színésznek. A bohózat szertelenségei bmbolnak a felszínen s a mese mélyén a legvéresebb, örök gyötrelém vonaglik. A proletár harcol a kizsákmányoló urral. Ludas Matyi és Döbrögi mindörökre szimbolikusan tipikus hősei ennek a harcnak. A darabból három, önállóan is kivágható részletet adok itt " - írja Móricz Zsigmond a Nyugatban.

21. A Ludas Matyi német fordítása és három illusztrációja.

Ludas Matyit német nyelvere is lefordították. Guilleaume Árpád volt a fordító. Illyés Gyula írta a bevezetőt. Fáy Dezső illusztrálta a német kiadást. Képünkön a német fordítás címlapját és három illusztrációját láthatjuk.

22. A Ludas Matyi legújabb szlovák kiadásának címlapja és három illusztrációja.

A Ludas Matyit lefordították szlovák nyelve is. Képünkön a szlovák kiadás címlapját és három illusztrációját láthatjuk.

23. Ludas Matyi filmén.

A felszabadulás után készült első nagysikerű színes film a Ludas Matyi volt. Képünkön a film hőseit látjuk.

24. Diószegi és Fazekas emlékoszlopa a budapesti botanikus kertben

Fazekasnak és Diószeginek állított emléket a nemzeti kegyelet abban az emlékoszlopban, amelyet 1865-ben állították fel a budapesti botanikus kertben. Képünkön az emlékoszlopról készült rajz látható.

Készült a Felsőoktatási Jegyzetellátó Vállalatnál
Felelős vezető: Bojkovszky Lajos